

Boér Hunor

A TÖRTÉNETI ERDÉLY MAGYAR NÉPESSÉGÉNEK
TERÜLETI TAGOLÓDÁSA 2002-BEN¹1. Módszertani lehetőségek nemzetiségi
statisztikák térképes megjelenítésére,
előnyök és hátrányok

Több etnikai közösség szállásterületének egyazon térképen való ábrázolása számos problémát vet fel. Azal, hogy a vonatkozó statisztikák mennyire hitelesek, és hogy az ábrázolás nagyon is lehet tendenciózus, politikafüggő, az alábbiakban nem foglalkozunk.² 2002-re vonatkozóan a hivatalos romániai népszámlálás népességi adatait mindenképpen a valóságot legjobban megközelítőnek tekintjük, hiányosságai elsősorban objektív, módszertani problémákból adódnak.³

Ezzel szemben, egyrészt *milyen területi egységek* (milyen mélységű közigazgatási felosztás) szerint tagoljuk a tárgyalt területet? A „székelyföldi” „magyar tömb” határai máshol és máshol húzódnak, aszerint hogy településsoros, (nagy)községsoros vagy *megyesoros* tagolás mentén rajzoljuk ki őket. (A „Har-Kov”-megyék is egyféle magyar tömbterület Románia közepén, persze esetleges határú, és egy területi közigazgatási reformmal akár fel is számolható.)

Másképp, *mit* próbálunk megjeleníteni? A továbbiakban elsősorban a *nemzetiségi* hovatartozást emelve ki,⁴ az adott területre nézve *többségi* nemzetiség már egyszerű szintagolással is ábrázolható, és ez

világos határokat ad, de nem tudja érzékeltetni a tényleges nemzetiségi arányokat: az akár jelentős *kisebbség* is eltűnik a térképről.⁵ Alkalmazhatunk területspecifikus (nemzetiségi összetételnek megfelelően csíkszélesség-arányos) csíkozást, ez esetben jól követhetővé válik minden részterület tényleges nemzetiségi összetétele, de továbbra is kisebb vagy nagyobb torzulást eredményez a térképalap éppen használt, különböző mélységű területi tagolása.⁶

Ezeknek a térképtípusoknak az is hibája, hogy – a népsűrűséget homogénnek feltételezve – nem képesek visszaadni a tényleges lakosságarányokat. A népsűrűséget figyelembe vevő térképek ugyanakkor rendkívül szemléletesek és tudományosan is hitelesek, viszont nem ábrázolhatóak rajtuk konkrét közigazgatási területi kisebbségek viszonyai.⁷

Végül, a település nemzetiségi adatainak kördiagramos megjelenítése akár a kataszteri területtel nem jellemezhető telepek lakossága esetén is ábrázolni tudja, a nemzetiségi stb. arányokon túl is, a tárgyalt közösség(ek) nagyságát, viszont végleg elvesznek rajta a konkrét (rész)területi határok.⁸

Maradnának az összetett (pl. szintagolások + kördiagramos) ábrázolások: ezek jelentősen növelik ugyan a megjelenítés hűségét, de a szemléletességet nézve használatuk kétélű.⁹

¹ A dolgozat váza, térképlapjai és adatsorai a 2010. június 2–3-i gyergyószentmiklósi történészkonferenciára készültek, és ott kerültek bemutatásra, előadás formájában. A meghívásért, lehetőségért B. Garda Dezső történészt, a BBTE gyergyószentmiklósi turisztikai földrajz tagozatának tanárát illeti köszönet, észrevételeiért, segítségéért Kinda István szerkesztőt.

² Vö. pl. RELkK 1942.

³ A legsúlyosabb szakmai kihívást e téren nyilván egy adott közösség etnikai identitásának összetettsége vagy éppen bizonytalansága jelentheti. Ilyen térségünkben a csángókérdés esete, ahol pl. a felekezeti hovatartozás meghatározóbb etnikai ismérvvé válhat az anyanyelvnél, és létezik ugyan megfelelő, pontos adatfelvétel, csak épp kérdéses, mennyire, milyen határokon belül általánosítható egyik vagy másik etnikai ismérv érvényessége. Még nehezebb ügy a cigánykérdés, ahol a „minek vallja magát?” (önmeghatározás, önbevallás) alapú statisztika is jelentősen különbözhet pl. egy „cigánynak tekinti-e a szomszédja vagy egy szakértő?” (külső csoport általi meghatározás, kérdezőbiztosi besorolás) alapútól, holott a kutatás céljától függően mindkettőnek lehet objektív

jogosultsága. Országos adatfelvétel utóbbi alapon, érthető módon, nem is történt. A jelzett problémák ingoványos terep, és elemzésük, figyelembe vételük természetesen meghaladná egy ekkora dolgozat lehetőségeit. Vö. pl. a Kovászna–Hargita–Maros megyei cigány lakosság 2000 körüli tényleges számarányához és azon belül a „magyar cigány” / „román cigány” megoszláshoz SEPSISZÉ-KI NAGY Balázs 1998–2006, a cigány asszimiláció/disszimiláció térségünkbeli és módszertani kérdéséhez pedig KAPITÁNY Balázs – KISS Tamás 2009, valamint KISS Tamás 2010.

⁴ Ha a „magyar cigányok” kérdésétől jobb híján, mert a kérdés megfelelő szakmai feldolgozottságának hiányában eltekintünk, akkor a Kárpátokon belüli magyarság mint etnikum statisztikailag nagyon jó közelítésben vizsgálható a *nemzetiség* ismérv mentén, ezt az *anyanyelv* adatsorai is inkább csak árnyalják.

⁵ Vö. pl. VSKÖUdl 1867.

⁶ Vö. pl. MET é. n.

⁷ MSzKONift 1909; „Carte Rouge” 1920.

⁸ Vö. EET 1992.

⁹ Vö. pl. KDKENT 1998.

A fentiek ismeretében a statisztikai (esetünkben etnikai, azon belül is kiemelten nemzetiségi) adatsorok térképes megjelenítését tekintve a következő módszertani kihívás előtt állunk: Egyrészt lehetőséget kell rá teremtenünk, hogy *a statisztikai összegezéseket tetszőleges területhatárok között is elvégezhessek*. Másrészt *úgy kell megválasztanunk az összegezésre kijelölt részterületeket, hogy az összegezés releváns következtetésekhez vezethessen*.

Konkrét kérdéseink tehát így fogalmazódnak meg: ha *xxx* összefüggő területen az *yyy* nemzetiség százalékos aránya mindenütt eléri a *zz* értéket, és azon kívül nem (a részterület tehát ennyiben objektíve homogén, kiemelése *nem önkényes*), akkor ennek az összefüggő területnek *valójában* hány százaléka *yyy* nemzetiségű? Hogy *az adott összefüggő terület tényleges vagy lehetséges funkcionális egység-e* ilyen vagy olyan megoldandó feladatokhoz (közigazgatás és/vagy igazságszolgáltatás és/vagy gazdasági fejlesztés stb.), az természetesen más kérdés, és elemzése nem ennek a vizsgálatnak a dolga.

2. Operacionális fogalmak: „történeti Erdély”, tömb és szórvány

Bármelyik tárgyalt nemzetiségi („néprajzi”) térképtípust nézzük, annyi indulásból is egyértelműen kimondható, hogy a romániai magyar településterületen legalább három nagy, különböző jellegű csoportot különböztethetünk meg: 1. a Kárpát-medencei *központi* magyar településterületnek a trianoni határokkal levágott, partiumi peremeit;¹⁰ 2. azt a Királyhágótól keletre található településcsoportot, melyet közelítőleg a *Kalotaszeg–Küküllő mente–Hétfalu–kárpáti főgerinc–Gyergyó–Kis-Szamos mente–Kalotaszeg sokszöggel* írhatunk le; 3. *egyéb* romániai magyar közösségeket.

Valamennyi módszertani felvetésünk ki nem mondott kiindulópontja ez volt: a magyar népesség Románia területén *nem homogén*. Meg kell tehát találnunk az *eseti elemzés* lehetőségeit, és elvégzése előtt nem szabad általános (pl. Románia-szintű) következtetéseket megfogalmazni.

A továbbiakban a „történeti Erdély” magyar népességének területi tagolódására szorítkozunk, tehát mindenekelőtt a második említett csoportot vizsgáljuk, és ezt az *egyéb* romániai magyar közösségek csoportból is csak a „történeti Erdély” területére eső közösségekkel vetjük egybe.

¹⁰ A csoportosítást itt úgy véljük, bőven elegendő földrajzi-topológiai szempontokkal indokolnunk: a Királyhágón inneni és túli, jelentős magyar népességű területeket az Erdélyi-szigethegység és a Meszes-hegység vonalán színromán lakosságú településterület választja el egymástól. A „történeti” Erdély és a Partium persze

„Történeti Erdély” (szűkebb értelemben vett Erdély) alatt, operacionális fogalomként (és az idézőjelt éppen ezért a következőkben elhagyva) kilenc mai romániai megye területét értjük (Hunyad, Fehér, Kolozs, Beszterce-Naszód, Maros, Hargita, Kovászna, Brassó, Szeben), kiegészítve néhány, ma Szilágy megyéhez tartozó kalotaszegi (nagy)község, valamint néhány, ma (vagy 1918 előtt is) Bákó megyéhez tartozó gyimesi vagy Gyimessel szomszédos település területével.¹¹

Másfelől, számos konfúzió forrása, elsősorban a közbeszédben, és kiemelten a politikai diskurzusban, de esetenként szakmai körökben is, hogy a *tömb* és *szórvány* fogalmait átgondolatlanul (pl. egyazon dimenzió menti két szélső értéként) használjuk. A jelen tanulmányban a következőket értjük alattuk:

(Népességi) *szórvány* = egymástól elszigetelt (közigazgatási területi vagy sem, pl. városi szórványok), de még környezetétől megkülönböztethető közösségként működő csoportok

(*fő probléma*: a reprodukciós képesség, vagyis önmagukban képesek-e demográfiaiban, kulturálisan, intézményeikben stb. újratermelni magukat a csoportok, lényegi vonásaiknak – pl. *etnikai szórvány* esetében az *anyanyelv, felekezeti, kulturális sajátosságok* stb. – megőrzésével;

negatív jövőképek: a reprodukciós képesség elvezetésével a közösség felszámolódása).

(Népességi) *tömb* = nagyobb összefüggő területen bizonyos szempontból homogén, de *nem feltétlen* többségi népesség

(*fő probléma*: az összefüggő területhez adaptált, az illető közösség számára optimális területi közigazgatási stb. szervezet megtalálása / politikai megszerzése / megőrzése;

negatív jövőképek: a tömb feldarabolódása/elszórványosodása, ezáltal a közösség számára előnyös területi közigazgatási stb. megoldások ellehetetlenülése).

Még egyszer kihangsúlyozva: *a tömb az pusztán bizonyos paraméter(ek) szerint homogén és éppen ezáltal a környezetétől elkülönülő térbeli entitás*. Alkalmazásként: ha magyar (területi) tömbről beszélünk, mindig világossá kell tennünk, mire gondolunk: *többségi tömbre* (ahol más nemzetiségekhez képest a magyarság legalább viszonylagos többségben van), vagy valamely, bizonyos szempontból homogén, összefüggő településterületre (mint pl. amelyen belül a magyarság mindenütt eléri az országos – Romániában 2002-ben a 6,604%-os – nemzetiségi arányát).

történeti fejlődésében is számos különbséget mutat.

¹¹ Így közelíthetjük meg viszonylag legkezelhetőbben akár a középkori Erdély területét, akár az 1876-os közigazgatási reform utáni, Monarchia-korabeli erdélyi vármegyékét. A történeti Erdély tényleges változásaihoz lásd pl. BARTA Gábor 1987.

A történeti Erdély területén ugyanis a magyarság tényleges területi *szöve*te leginkább még egy természetföldrajzi hasonlattal érzékeltethető, egy „nemzetiségdomborzati” térképpel (1. ábra.). Ezen a többségi területek szárazföldként jelennek meg, a kisebbségi magyar jelenlét pedig egyféle, az „óceáni aljzattól” világosan elkülönülő kontinentális platformként.¹²

A nagyobb kiterjedésű nagyon magyar (pl. 6,604% alatti román lakosságú) vidékek mintegy „magasföldet” sugallnak. Keleten ilyen a „székelyföldi” (tkp. *keleti magyar többségi*, de az 1876 előtti, történeti közigazgatási terület *Székelyföld*del valóban meglehetősen jó egybeesést mutató,¹³ lásd 2. ábra) tömb legnagyobb része.

Nyugaton a „magyar szárazulathoz” kapcsolódó „kontinentális platformon” különösen a Mezőségen látványos a többek által „szigetmagyarságként” jellemzett jelenség (egymással nem szomszédos, de önmagukban erős magyar többségű/közösségű települések: Szék stb.). Északon (Óradna), délnyugaton (Déva környéke, Zsíl-völgye) stb. már csak „elsúlylyed szigetekként” jelenítődik meg egy szűkebb értelemben *területi szórvány*, ahol a magyar közösség a térségben sem számottevő, és ritka kivétellel településen belül sem meghatározó.

3. A keleti magyar többségi tömb és a keleti magyar nemzetiségi tömb további nézetei (zz%-os tömbök)

Egy rövid megjegyzés: a keleti magyar többségi tömb nemcsak a belső/közép-erdélyi (Kalotaszeg–Kis-Szamos mente–Felső-Maros mente–Küküllő mente) térséghez képest *egy keleti* (-délkeleti), hanem egyáltalán a Kárpát-medencei, központi magyar többségi tömbhöz képest *a keleti*, lévén csak ez a két nagy magyar többségi tömb az egész medencében. Az említett, jelentős magyar népességű erdélyi területekkel kiegészülve pedig ugyanígy, *a keleti magyar nemzetiségi* tömbnek tekinthető.

Közelebbről, inhomogenitásaiban megvizsgálni ennek a történeti Erdélyhez tartozó területnek a nemzetiségi viszonyait, tehát a szövetét tanulmányozni, mindenekelőtt alkalmas (és természetesen a vizsgált időpontra, ezúttal 2002-re érvényes) elvi kulcsszá-

mok szükségesek. Kézenfekvőek a *Románián* (mint román többségi tömbön) *belüli magyar százalékarány* (6,604%), ennek mintájára a településsoros („falusoros”) *romániai* („székelyföldi”) *magyar többségi tömbön belüli román százalékarány* (9,65%, tehát közel 10%, lásd 3. ábra), valamint a kisebbségi nyelvhasználat érvényes romániai szabályozásából a 20%-os közöbérték. Utóbbi véletlen egybeesésként nagyon közeli érték a 2002-es (nagy)községsoros *romániai* („székelyföldi”) *magyar többségi tömbön belüli román százalékarányhoz* (19,49%, lásd 8. ábra).

A továbbiakban előbb a 2002-es romániai népszámlálás *településsoros*, majd (*nagy*)*községsoros* magyar és román nemzetiségi adatait összegezzük,¹⁴ rendre a legalább 6,604%-ban, 9,65/10%-ban, 19,49/20%-ban magyar nemzetiségű nézeteire, valamint a legalább relatív magyar többségű nézetére az összefüggő *keleti magyar nemzetiségi* területnek (tömbnek). Az egyes területek belső enklávéit együvé összegezzük a területtel.

Az így nyert adatsorokhoz mindig hozzárendeljük az eredményként kapott össz-, román és magyar lakosságnak a *romániai* össz-, román és magyar lakosságon belüli százalékos arányát, érzékeltetendő, hogy *a tárgyalt terület* román–magyar nemzetiségi kérdése *mint részprobléma milyen súlyú* az országos román–magyar nemzetiségi kérdéshez képest (gyakorlati alkalmazásként pl. valamilyen, a területre esetleg kidolgozott, méltányos lokális/regionális rendezés mennyiben járulna hozzá országos szintű kérdés rendezéséhez¹⁵). Az adatsorokat a megfelelő térképlapok alján jelenítjük meg.

A 2002-es állapotot nem vetjük egybe más időpontbeli állapotokkal, ez természetesen elvégezhető, mindössze idő- (munka)igényes, tekintettel arra, hogy a kutatott időpont megváltoztatásával nemcsak statisztikai adatsorok, hanem egymással összefüggésben célterületek és kulcsszámok is változnak. Kitérünk viszont egyetlen, népességdinamikai szempontból sem mellékes, 2002 utáni fejleményre: milyen részterületeket is érint a tárgyaltakból és miképpen, a lokális/regiónális román–magyar nemzetiségi arányt illetően, az ún. *nagyvárosi övezeteknek* (*zone metropolitane*) az aktuális területi közigazgatási viszonyokat részben felülíró létrehozása¹⁶, ha visszavetítjük a 2002-es állapotr.

¹² Az évkönyv elektronikus változatában (<http://www.sznmm.ro>) a térképek színesek.

¹³ A kérdés elemzését lásd BOÉR Hunor 2002.

¹⁴ Varga E. Árpád adatai és Sebők László közigazgatási térképei (VARGA E. Árpád 1998–2002, valamint VARGA E. Árpád 2007). A történeti Székelyföld pontos határaihoz felhasznált adatokat lásd még esetenként GÁMÁN Zsigmond 1861; EnfThHL 1861; EthKT [1871 k.]. Az összegezés Excel-adatoszlopokon történt.

¹⁵ Mindössze annyit jegyeznénk meg, hogy függetlenül ilyen típusú rendezések politikai realitásától: 1. itt jelentős részben nyelvhasználati kérdések merülhetnek fel; 2. tehát a rendezés elsősorban életünk bizonyos területein méltányos nyelvhasználat biztosítását jelentené; 3. ami viszont megfelelő politikai szándék esetén pénzkérdésre redukálódik, felértékelve a lokális, ezáltal költségkímélő megoldásokat.

¹⁶ A tárgyalt területen az utóbbi években Kolozsvár, Brassó és Marosvásárhely alakított körülötte található községekkel/városokkal ilyen fejlesztési társulást.

Az 1. ábra térképét már tárgyaltuk, egyféle természetföldrajzi hasonlatként a felmerült kérdés lényegét segített megragadni.

A 2. ábra térképét a történeti Székelyföld és a keleti magyar többségi tömb viszonyánál már használtuk, de ez a térkép, ezúttal mozaikszerűen, újra megjeleníti (településsoros bontásban) mindazokat a kisebb-nagyobb részterületeket is a történeti Erdélyben, ahol a 2002-es romániai népszámlálás szerint a magyarság eléri az országos százalékarányát. A 6,604% / 10% / 20% / 30% / 40% fölötti magyar lakosságú, valamint a (legalább viszonylagos) magyar többségű közigazgatási terület-egységeket mind sötétebb színnel ábrázoltuk.

4. Román–magyar nemzetiségi arányok a tényleges (településsoros közelítésű) keleti magyar nemzetiségi tömbben, 2002 (értékelés)

A következő ábrák térképei a 2. ábra mozaikjának a bizonyos szempontból homogén területeit emelik ki, hogy statisztikai összegezésükkel megvizsgálhassuk az ottani tényleges nemzetiségi arányokat. Vegyük sorra ezeket az eseteket, lényegében a keleti magyar nemzetiségi tömb nézeteit, előbb a településsoros (tehát a közigazgatási határok által viszonylag legkevésbé torzított) közelítésben:

A 3. ábra már szintén említett térképe a keleti magyar többségi tömböt ábrázolja. Valahányszor a jelenlegi politikai diskurzus és kevés kivétellel (pl. természetföldrajzi vonatkozások) a mai egyéb közbeszéd „Székelyföldet” emleget, valójában ezt az erős magyar többségi tömböt érti alatta. A világosabb két folt (Kórogyászentmárton és Mezőcsávás) kivételesen csak anyanyelvében magyar többségű, de a magyar cigány identitás már jelzett összetettségéből adódóan (pl. a mezőcsávási, 2002-ben román nemzetiségüként megjelenő, de magyarajkú közösség ráadásul református vallású) a magyar többségi tömbhöz számoltuk (az összegezésnél természetesen a hivatalos nemzetiségi adatokkal dolgoztunk), így a Székely Mezőség magyar többségű csoportja sem szakadt le a tömből.

A nézet két lényeges meglátáshoz segít: Ebben a területileg Vallónia nagyságrendű magyar többségi tömbben luxemburgi lakosságú magyar nemzetiségű állampolgár között él egy 9,65%-os román kisebbség, mely, mivel a terület Románia része, *alanyi jogon használhatja anyanyelvét hivatalos nyelvként* ebben a környezetben (ami különben nagyon is helyeseltető). Másrészt a romániai magyarság közel kétötöde él itt, közel 90%-os arányban, míg a „Har-Kov” politikai hisztériát évtizedig az ország központi kérdésévé emelő (vagy annak ürügye) közösség az ország román lakosságának ekkor a 0,3%-a volt.

A 4. ábra a 20%-os keleti magyar nemzetiségi tömböt jeleníti meg, a legnagyobb összefüggő romániai területet, amelyen belül ma is érvényesülnek kisebbségi nyelvhasználati jogok. A világosabb folt Tancsicsal kibővítve pedig a már említett 19,49%-os keleti magyar nemzetiségi tömböt látjuk. Ez durván a Kovászna–Hargita–Maros megyei magyarság településterülete, ahol már a romániai magyarság közel fele él, mintegy 70%-os arányban, 25%-os (a romániai román lakosságot nézve pedig még mindig alig több, mint 1%-os) arányú románság mellett (közelítően egyezik a történeti Székelyföld mai magyar/román, valamint a történeti Erdély mai román/magyar százalékarányával – utóbbi 73% / 23%).

Az 5. ábra térképén a 9,65%-os keleti magyar nemzetiségi tömb a világosabb színű mezőkapusi és hollósarki kis kiegészítéssel a 10%-os tömbre egészül. Földrajzilag ez durván a Kovászna–Hargita–Maros megyei magyarság településterülete, a hozzákapcsolódó Küküllő mente–Aranyosszék–Kalotaszeg korridorról, utóbbi mentén olyan városokkal, mint Segesvár, Medgyes, Nagyenyed, Torda, sőt Kolozsvár. Ezen a területen a magyarság mindenütt eléri az anyanyelvét alanyi jogon hivatalos nyelvként használó „székelyföldi” románság 9,65%-os arányát, de a terület egészét nézve valójában egy magyar–román paritás a meghatározó (a romániai magyarok több mint fele él itt, relatív többségben, közel 800 000 magyar, a romániai románok nem egészen 4%-át érintő mindennapokban).

A 6. ábra térképén az előző terület a Szamosok menti és mezősei, valamint a barcasági magyar településterülettel egészül ki a 6,604%-os keleti magyar nemzetiségi tömbbé. Két nagyobb exklávé látunk indokoltnak több szempontból is ideszámolni (Kis-Szamos mente, valamint egykori Kelet-kolozsvármegyei Mezőség). Ezen a területcsoporton a magyarság mindenütt eléri romániai országos százalékarányát, a romániai magyarok 60%-a él itt, és a történeti Erdély területén ezt leszámítva a romániai magyarságnak már csak kevesebb mint 5%-a él, egy szűk értelemben vett szórványban (7. ábra). Az országos százalékarányú keleti magyar nemzetiségi tömb(csoport) árnyaltabb nemzetiségi valóságát pedig az teszi érzékletessé, ha pl. a mindenképpen sajátos gyakorlati megoldásokat kérő (sötétebbel színezett) nagyváros Brassó nélkül összegezzük: a háromszázezer lakos közeli nagyváros nélkül enyhén relatív román többséggel, de román–magyar paritást találunk

5. Román–magyar nemzetiségi arányok a jelenlegi önkormányzati tagolás mentén (nagyközségsoros közelítésben) kirajzolódó keleti magyar nemzetiségi tömbben, 2002 (értékelés)

A (nagy)községhatárok mentén kirajzolódó, tárgyalt tömbök természetesen torzítják az adott településterület tényleges nemzetiségi valóságát, viszont működő közigazgatási egységek valósága szerint tagolnak, ezért alkalmasabbak pragmatikus (pl. nyelvhasználati) megoldások keresésére:

A 8. ábra térképén a községsoros torzítással újra a keleti magyar többségi tömbbe összegeződik az ezredforduló táján többségi magyar jellegét veszített Marosvásárhely (mint egy, a vaslábihoz hasonló enklávé). A románok aránya ezúttal is 1% alatt marad a romániai románsághoz képest, a területen pedig az említett, 20%-közelű 19,49%-os. A véletlen egybeesésnek köszönhetően tehát a mai érvényes kisebbségi nyelvhasználati küszöb akkor is érvényes maradna a létező romániai közigazgatásban, ha azt *paritás-alapon*, a magyar többségi tömbbeli románok százalékarányához igazították volna.

A 9. ábra térképe nem mutat jelentősebb eltérést a 4. ábrán láthatótól: a 20%-os nemzetiségi tömb esetén minimális a kisebb felbontásból származó torzulás.

A 10. ábra térképe a 6. ábrára emlékeztet: a kisebb felbontásból származó torzulás felerősödött, és a (nagy)községsoros 10%-os keleti magyar nemzetiségi tömb inkább a településsoros 6,604%-osra emlékeztet. A torzulás valójában még hangsúlyozottabb, ugyanis ezúttal a (nagy)községsoros, Brassót eleve nem tartalmazó 10%-os terület román–magyar nemzetiségi aránya (54,28% / 41,79%) közelíti a Brassót tartalmazó 6,604%-os területét (51,74% / 43,77%).

A 11. ábrán, a 6,604%-os keleti magyar (nagyközségsoros) nemzetiségi tömb területén a romániai magyarok 61,61%-a (882 262; a lakosság 37,27%-a), a romániai románok 7,13%-a (1 383 377; a lakosság 58,44%-a) jelenik meg. Ebben az esetben már eleve egy árnyaltabb közelítést alkalmaztunk: ezúttal mindkét háromszázezer lakos közeli nagyvárost (sajátos megoldásokat kérő) külön esetnek választottuk le. A 23 000-es brassói magyar közösség százalékaránya városában az országos magyar százalékarányt közelítő, a 60 000-et meghaladó kolozsvári magyaroké kevéssel a 20%-os, érvényes kisebbségi nyelvhasználati küszöb alatti. A fennmaradó területen ismét sajátos paritás figyelhető meg: a román lakosság csak relatív többségben van (49,47% román, 45,27% magyar) az itt élő 800 000 magyarhoz képest, sőt a terület két összetevője között is sajátos az arányok paritása

(a magyar többségi tömb adatai a már ismertetett 19,49% román és 77,14% magyar, míg a komplementer területen a kolozsvári arányokra emlékeztető 73,81% a román és 19,39% a magyar).

Végül a 12. ábra a nagyvárosi övezetek már ugyancsak említett kérdését illusztrálja: Nagy-Brassó esetében 2002-ben ez nem befolyásolta volna érdemben a román–magyar nemzetiségi arányt, Nagy-Kolozsvár esetében felmerül, hogy az övezet kialakítása célzottan figyelt ugyanerre (pl. Tordaszentlászló kimaradása, ellentétben Csürülyével), Nagy-Marosvásárhely esetében pedig ugyancsak felmerül, hogy nem véletlenül egészül ki általa épp olyan nagyvárosi övezetté a román többségű Marosvásárhely, amely övezet területe 2002-ben relatív magyar többségű volt. A 6,604%-os magyar nemzetiségi tömb fennmaradt területén a 10%-os helyzethez hasonló paritás mutatkozik, annyi különbséggel, hogy a többségi tömbhöz tartozó részen magasabb a magyarok százalékos részaránya (Nagy-Marosvásárhely területéhez magyar többségű, de viszonylag vegyes nemzetiségű területek kerültek).

6. Összefoglalás

A romániai magyar népesség területi megoszlása nemcsak a teljes Románián, de annak Kárpátokon belüli területén is inhomogén. Érdemes volna megvizsgálni, milyen eseti, épp ezért költséghímélő (mert lokális vagy regionális) megoldások könnyíthetnék meg a közösség nyelvhasználati jogainak intézményes biztosítását. Ez első lépésben térképészeti-statisztikai, tehát módszertani kihívást jelent, ugyanis egy adott terület valós nemzetiségi viszonyait gyakran sem a szokásos nemzetiségi térképek, sem a közigazgatási területi egységek szerint felvett-összegezett népszámlálási adatsorok nem érzékeltetik a szükséges mértékben. A dolgozat használta módszer olyan, összefüggő nemzetiségi területeket határol le, amelyek bizonyos szintű homogenitást mutatnak (pl. a terület minden településén legalább 20%-os a magyar népesség aránya), majd ezeknek a területeknek számolja ki a 2002. évi tényleges nemzetiségi arányait. A történeti Erdélyben például egyetlen olyan összefüggő tömbben él a teljes romániai magyar lakosság háromötöde, amely tömb annyiban homogén, hogy minden településén eléri a magyarság az országos 6,604 százalékos arányát, de amelyben az amúgy is sajátos nyelvhasználati megoldásokat kérő két nagyvárost (Brassó, Kolozsvár) leszámítva valójában paritás áll fenn a román és magyar közösség között. Az említett tömbre specifikus nyelvhasználati megoldások Románia román lakosságának alig több, mint 7%-át érintenék.

Irodalom és térképek

- „Carte Rouge” 1920 = *Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján. Az 1910. évi népszámlálás alapján* (szerk. Gróf Teleki Pál), Budapest, 1919
- EET 1992 = Kocsis Károly: *Erdély etnikai térképe, 1992*, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1997.
- EnfThHL 1861 = *Erdély nagyfejedelemség törvényhatóságainak és helységeknek laistroma*, Kolozsvár, 1861.
- ERTHnt [1806] = *Erdély és a Részek térképe és helységnevtára* (szerk. Herner János), Szeged, 1987.
- EthKT [1871 k.] = *Erdély törvényhatósági térképe*, 1:144 000, 25 lapon [?, 1870–1872 között].
- MET é. n. = *Magyarország ethnographiai térképe*, Posner Károly Lajos és Fia, Budapest, é. n.
- MSzKONift 1909 = *A Magyar Szent Korona országainak néprajzi iskolai fali térképe* (szerk. Dr. Bátky Zsigmond), Magyar Földrajzi Intézet, Budapest, 1909.
- KDKENT 1998 = Sebők László: *Közép- és Délkelet-Európa nemzetiségi térképe, 1989–1992*, Südost-Institut München – Teleki László Foundation – Institute for Central-European Studies, 1998.
- RELK 1942 = *Rumänische Ethnographische Landkarten und ihre Kritik*, Staatswissenschaftliches Institut, Buapest, 1942.
- VSKÖUdl 1867 = *Völker und Sprachen Karte von Österreich und den Unter-Donau-Ländern* (zusammengestellt von Kiepert, H.), bei Reimer, D., Berlin, 1867.

*

- BARTA Gábor
1987 A történeti Erdély és határai, in: ERTHnt [1806], 207–215.
- BOÉR Hunor
2002 A Székelyföld és a keleti magyar többségi tömb 1992-ben, *Acta (Siculica)* 2001/2, 409–413.
- GÁMÁN Zsigmond
1861 *Helység-nevtár. A Királyhágón inenni rész (Erdély) minden községének betűrendes nevtára*, Kolozsvár.
- KAPITÁNY Balázs – KISS Tamás
2009 Magyar nyelvű roma közösségek Magyarországon és Erdélyben, in: *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón* (szerk. Spéder Zsolt), KSH, Népeségtudományi Kutatóintézet, 295–309.
- KISS Tamás
2010 Népesedési folyamatok és a népesedéspolitikai lehetőségei Erdélyben, *Pro Minoritate*, 2010 / Tavasz, 10–32.
- SEPSISZÉKI NAGY Balázs
1998–2006 *Székelyföld falvai a XX. század végén*, I–IV, Nap Kiadó, Budapest.
- VARGA E. Árpád
1998–2002 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–1992 között*, I–V, Pro-Print, Teleki László Alapítvány, Budapest – Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereida.
- 2007 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850–2002*, <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> [utolsó frissítés: 2009].

Distribuția teritorială a populației maghiare din Transilvania s. s., în 2002

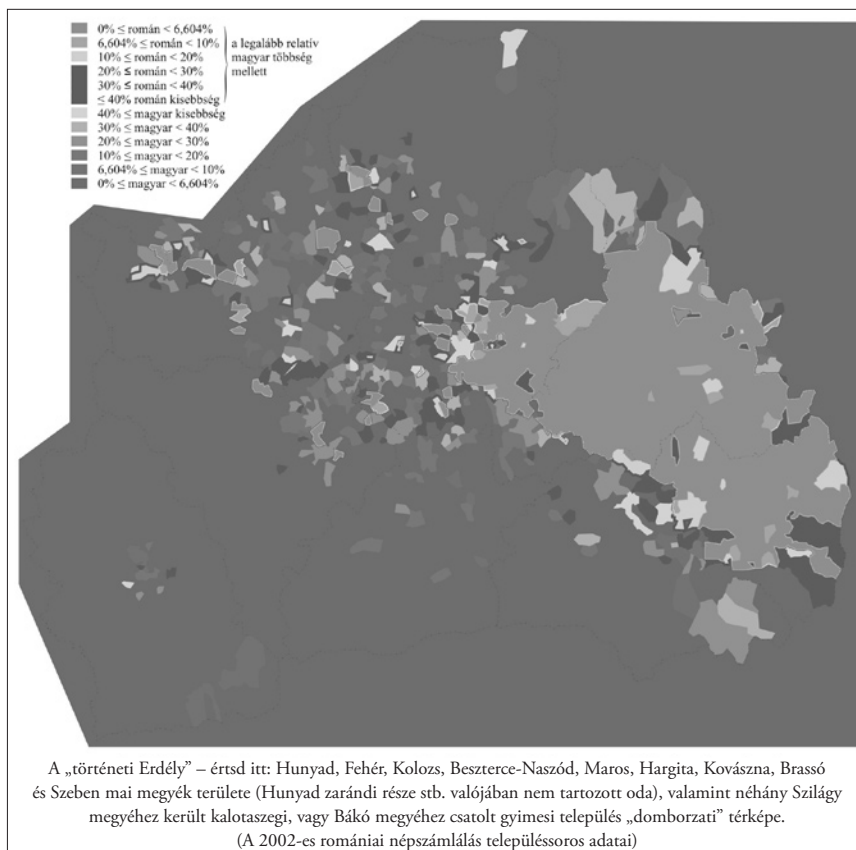
(Rezumat)

Populația maghiară din România prezintă o distribuție teritorială neomogenă, chiar dacă ne limităm asupra teritoriilor intracarpatică. Folosirea oficială a limbilor minoritare în anumite domenii, respectiv în anumite zone ale României implică în primul rând costuri suplimentare. Ar fi util un studiu asupra posibilităților de soluții locale și regionale, vizând minimalizarea costurilor aferente. Primul pas în acest sens ne confruntă cu probleme metodologice, de domeniul cartografiei și statisticii: deseori nici hărțile etnografice obișnuite și nici datele de recensământ prelevate și prelucrate la nivelul unităților administrativ-teritoriale nu reflectă în suficientă măsură realitatea etnică dintr-un teritoriu anume. Lucrarea încearcă metoda de a delimita zone etnografice pe baza unei valori procentuale minime a naționalității maghiare, valoare care să fie valabilă pentru *fiicare* localitate din teritoriul respectiv, și calculează pe urmă procentajul minorității maghiare din 2002 din zona astfel delimitată. Spre exemplu, în Transilvania s. s. („istorică”, fără Banat–Bihor–Sălaj–Maramureș) a anului 2002, se putea delimita tranșant o zonă cu populația maghiară ce depășește peste tot în cuprinsul acestei zone procentajul său național (6,604%). Aici locuiau peste 60% dintre *maghiarii din România*, alături de abia mai mult de 7% dintre *românii din România*. Mărimea a două orașe din zonă, Brașovul și Clujul impune oricum soluții specifice, iar restul teritoriului se poate caracteriza printr-o *paritate* între români (49,47%) și maghiari (45,27%).

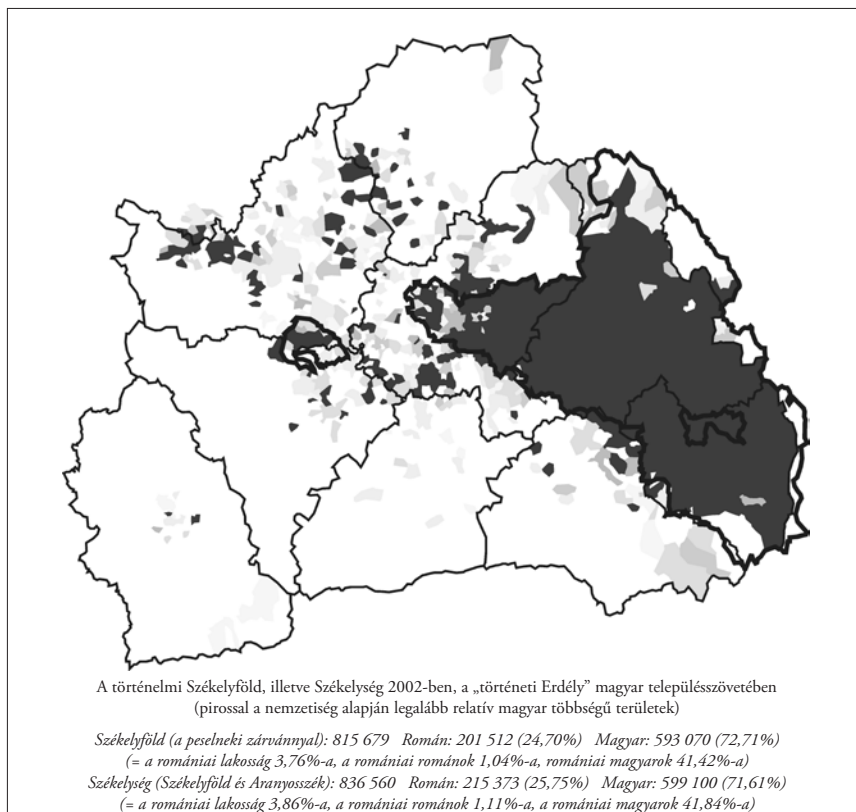
Territorial distribution of the Hungarian population in Transylvania in 2002

(Abstract)

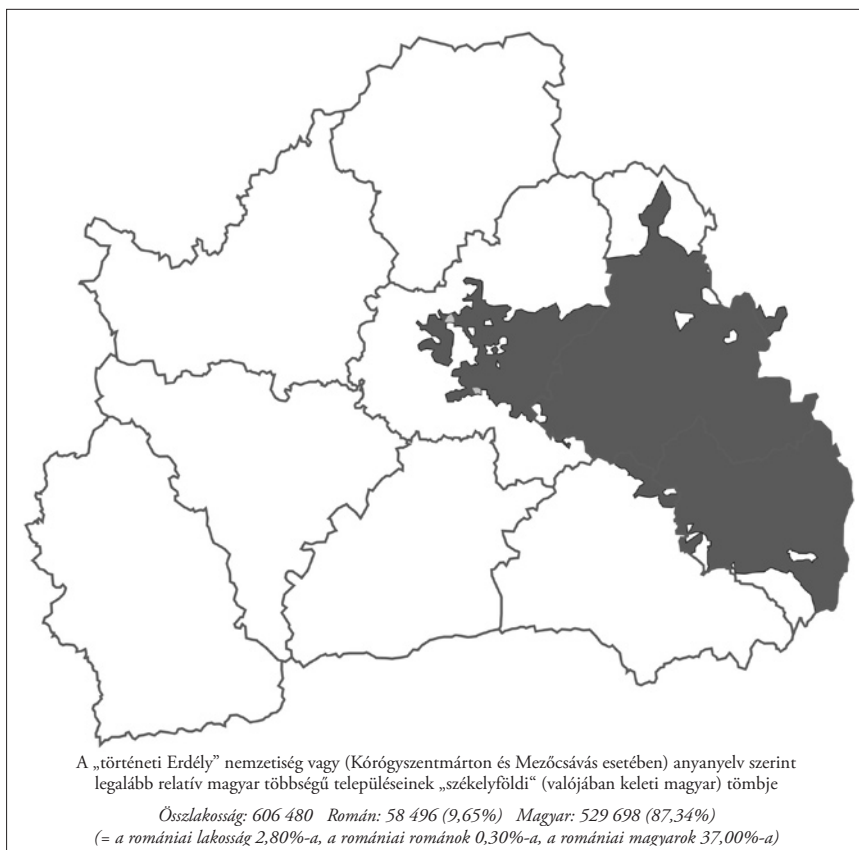
The Hungarian population in Romania has a non-homogenous territorial distribution even if we focus on the Intra-Carpathian territories. The official use of minority languages in certain domains and regions of Romania implies, first of all, extra expenses. A study on local and regional solution possibilities, reduction of costs would be more than welcome. The first step into this direction raises methodological questions from the domain of cartography and statistics: quite often neither the usual ethnographic maps nor census data extracted and processed on the level of territorial-administrative units reflect clearly enough the ethnic reality of a certain territory. The study tries the method of delimiting ethnic regions based on minimal percentage values of the Hungarian nationality, a value that is valid for *each* locality in the respective territory and it is calculated according to the percentage of the Hungarian minority in 2002 in the respective region delimited this way. For example, in (the “historical”) Transylvania s. s. (not including Bánság–Partium/Banat–Bihar–Sălaj–Maramureş) of the year 2002 we could delimit an area inhabited by ethnic Hungarians that exceeds in all its compounding regions its own national percentage (6,604). More than 60% of the *Hungarian minority from Romania* lived here together with a bit more than 7% of *Romanians from Romania*. The size of two of the cities of the region, Brassó/Braşov and Kolozsvár/Cluj-Napoca (anyhow) imposes specific solutions while the rest of the territory can be characterized by parity between Romanians (49.47%) and Hungarians (45.27%).

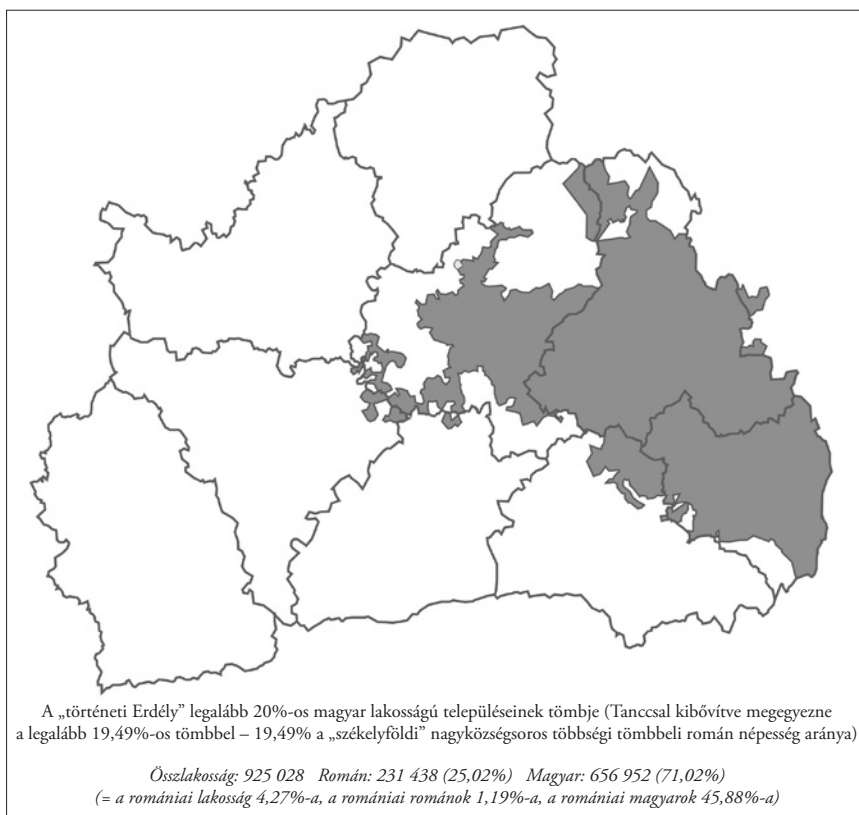
1. ábra

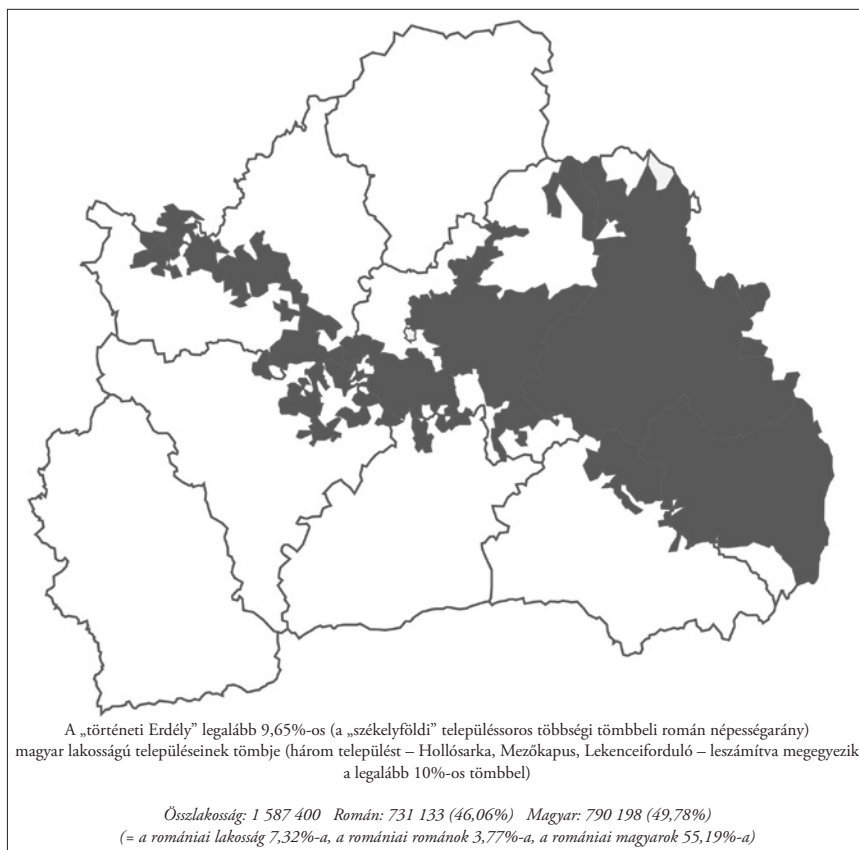
2. ábra

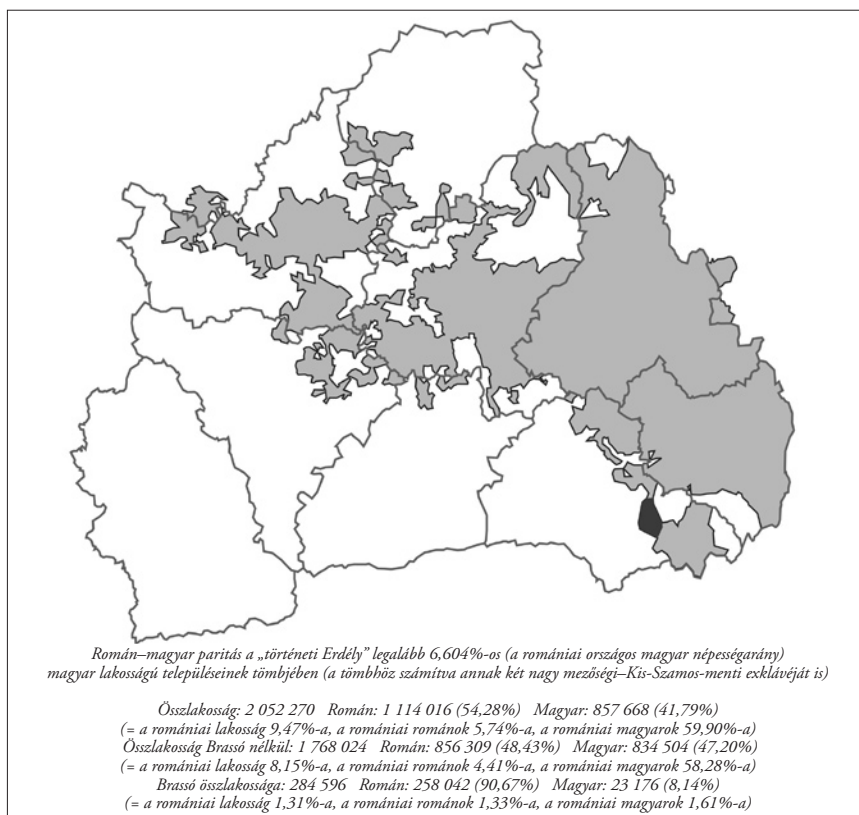
3. ábra

4. ábra

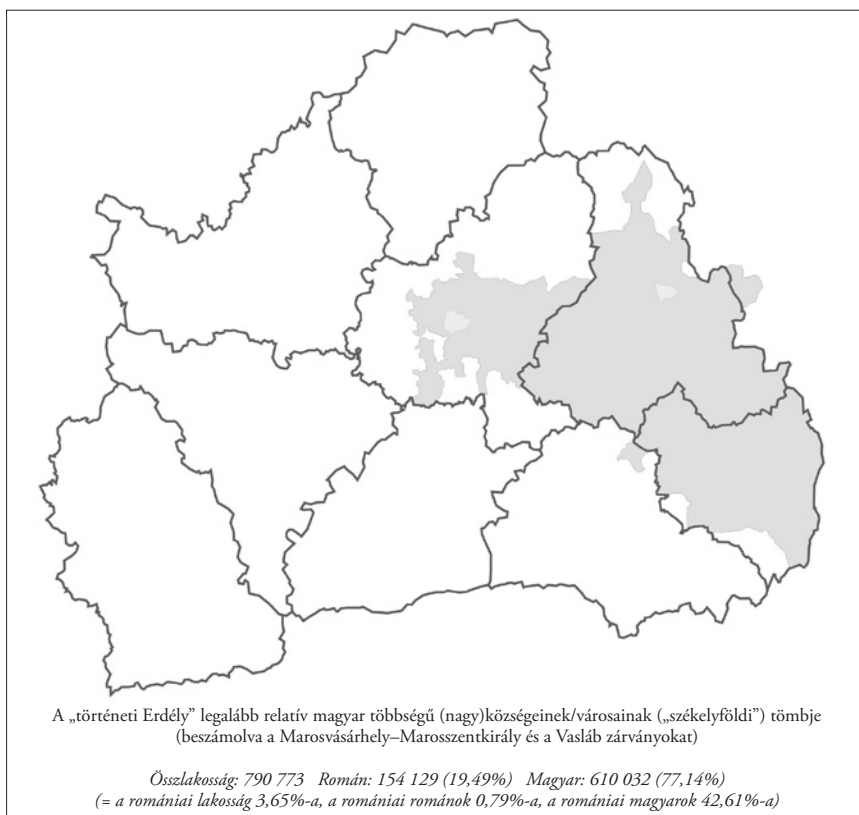
5. ábra

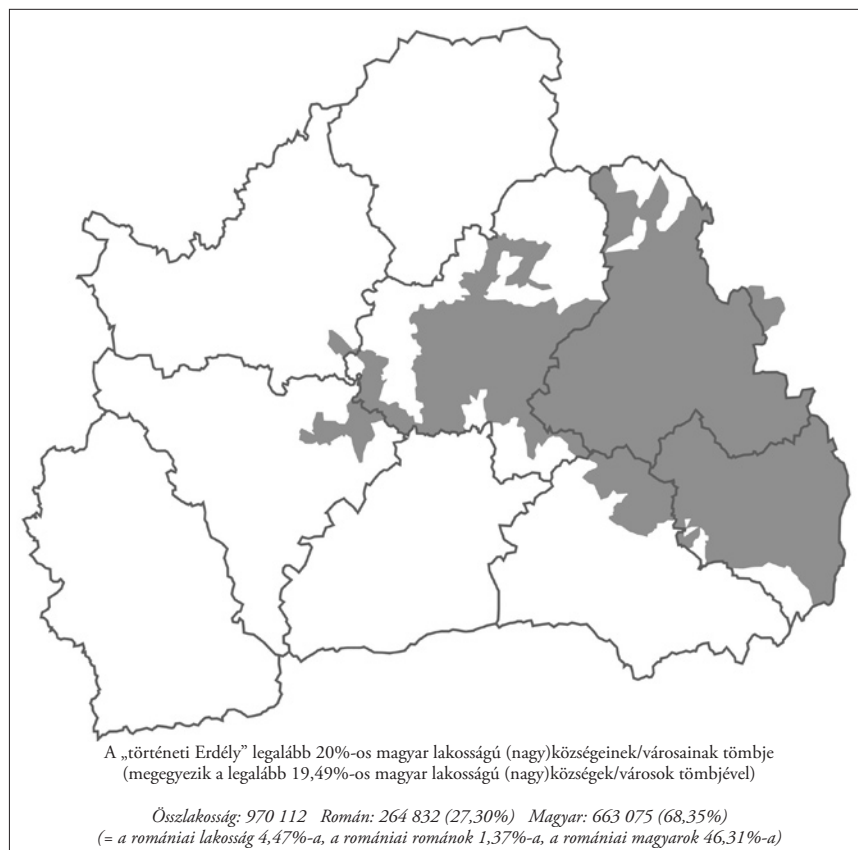
6. ábra

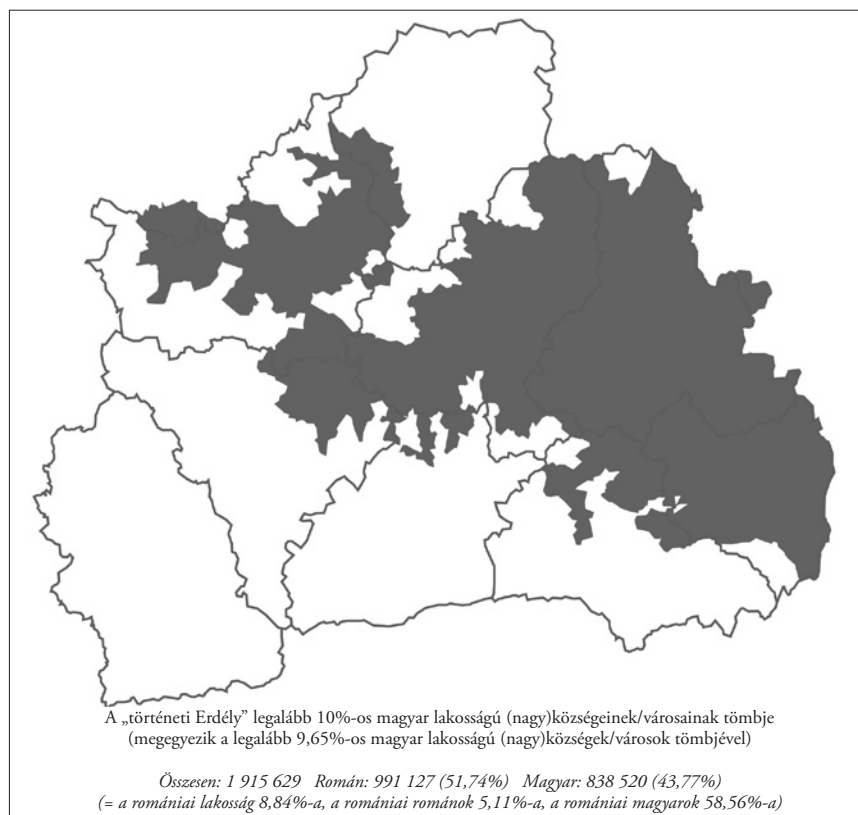
7. ábra

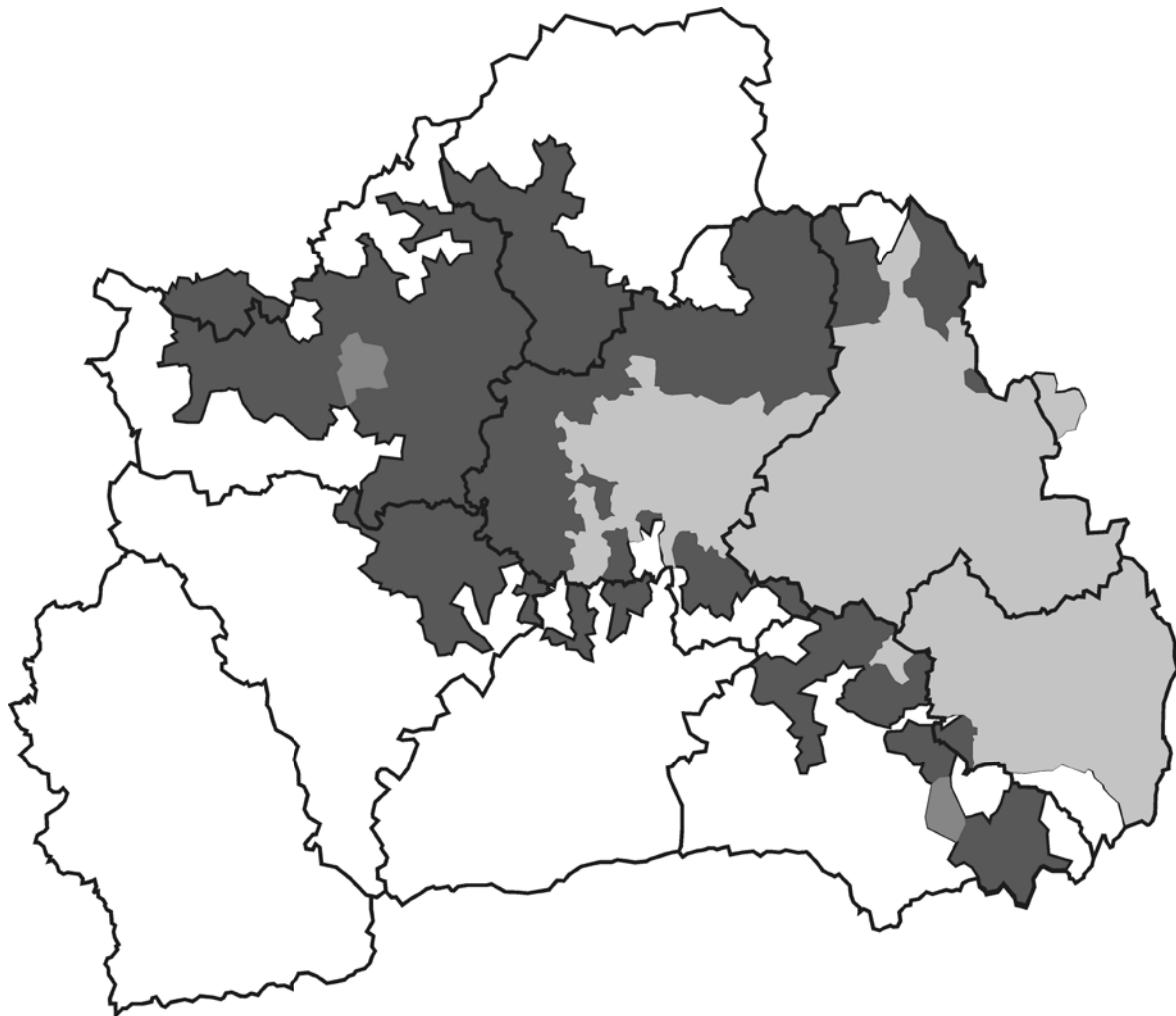
8. ábra

9. ábra

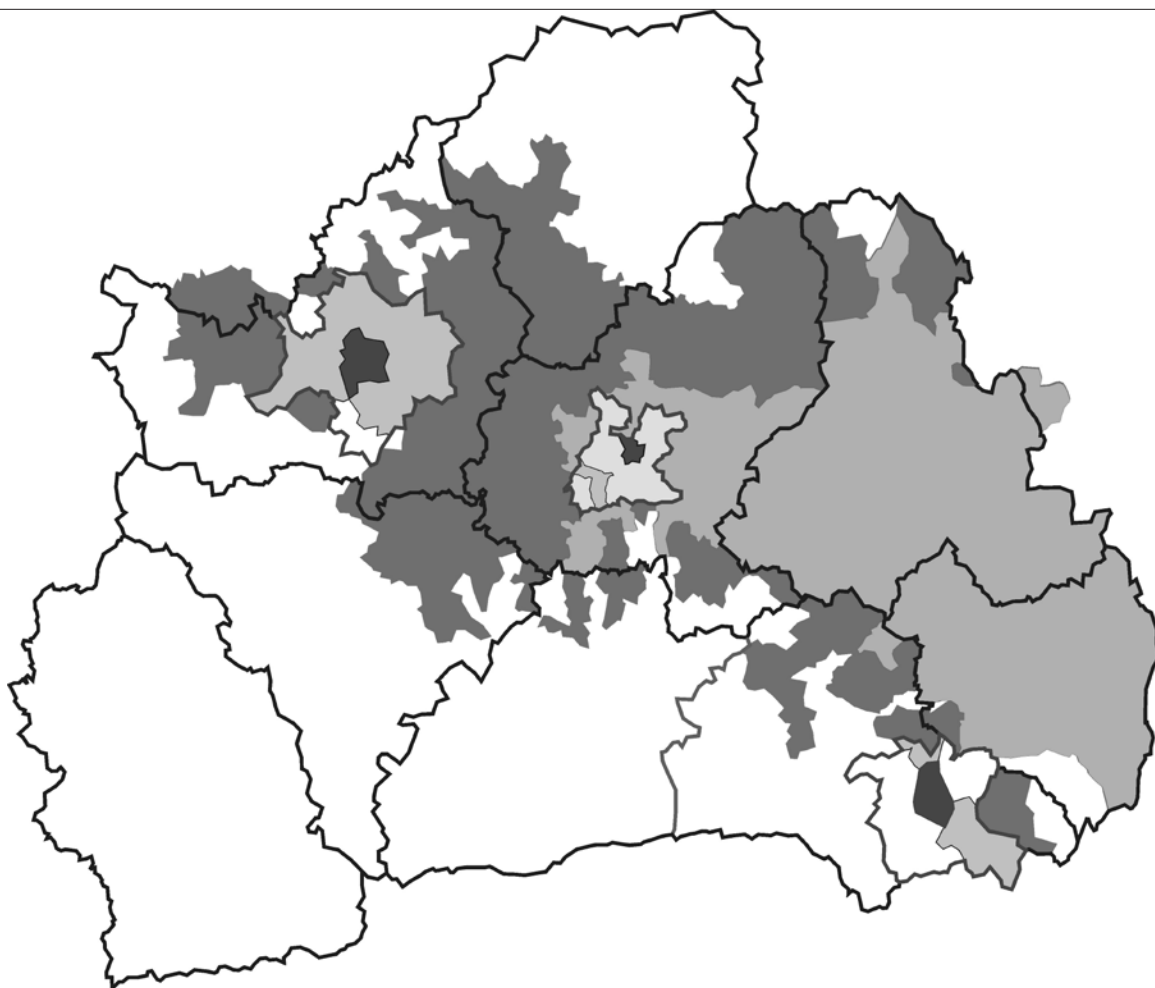
10. ábra

Román–magyar paritás a „történeti Erdély” legalább 6,604%-os magyar lakosságú (nagy)községeinek/városainak tömbjében Brassó és Kolozsvár nagyvárosok kiemelésével

*Brassó nagyváros lakossága: 284 596 Román: 258 042 (90,67%) Magyar: 23 176 (8,14%)
 (= a romániai lakosság 1,31%-a, a romániai románok 1,33%-a, a romániai magyarok 1,62%-a)
 Kolozsvár nagyváros lakossága: 317 953 Román: 252 433 (79,39%) Magyar: 60 287 (18,96%)
 (= a romániai lakosság 1,47%-a, a romániai románok 1,30%-a, a romániai magyarok 4,21%-a)
 A maradék 6,604%-os magyar tömb lakossága: 1 764 535 Román: 872 902 (49,47%) Magyar: 798 799 (45,27%)
 (= a romániai lakosság 10,92%-a, a romániai románok 7,13%-a, a romániai magyarok 61,62%-a)
 Utóbbiból a magyar többségi tömbé: 790 773 Román: 154 129 (19,49%) Magyar: 610 032 (77,14%)
 (= a romániai lakosság 3,65%-a, a romániai románok 0,79%-a, a romániai magyarok 42,61%-a)
 Valamint komplementer területé: 973 762 Román: 718 773 (73,81%) Magyar: 188 767 (19,39%)
 (= a romániai lakosság 4,49%-a, a romániai románok 3,71%-a, a romániai magyarok 13,18%-a)*

11. ábra

A „történeti Erdély” többségi, illetve legalább 6,604%-os magyar lakosságú (nagy)községeinek/városainak tömbje, valamint Nagy-Brassó, Nagy-Kolozsvár és Nagy-Marosvásárhely szerveződése

*Nagy-Brassó lakossága: 404 748 Román: 360 119 (88,97%) Magyar: 36 226 (8,95%)
 (= a romániai lakosság 1,87%-a, a romániai románok 1,86%-a, a romániai magyarok 2,53%-a)
 Nagy-Kolozsvár lakossága: 385 959 Román: 302 534 (78,39%) Magyar: 73 506 (19,05%)
 (= a romániai lakosság 1,78%-a, a romániai románok 1,56%-a, a romániai magyarok 5,13%-a)
 Nagy-Marosvásárhely lakossága: 212 758 Román: 95 920 (45,08%) Magyar: 106 058 (49,85%)
 (= a romániai lakosság 0,98%-a, a romániai románok 0,49%-a, a romániai magyarok 7,41%-a)
 A maradék 6,605%-os magyar tömb lakossága: 1 441 867 Román: 698 360 (48,43%) Magyar: 668 623 (46,37%)
 (= a romániai lakosság 6,65%-a, a romániai románok 3,60%-a, a romániai magyarok 46,70%-a)
 Utóbbiból a maradék magyar többségi tömbé: 584 569 Román: 63 450 (10,85%) Magyar: 504 573 (86,32%)
 (= a romániai lakosság 2,70%-a, a romániai románok 0,33%-a, a romániai magyarok 35,24%-a)
 Valamint komplementer területé: 857 298 Román: 634 910 (74,06%) Magyar: 164 050 (19,14%)
 (= a romániai lakosság 3,95%-a, a romániai románok 3,27%-a, a romániai magyarok 11,46%-a)*

12. ábra